

Jacek SZKUDLAREK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-4254-7947

Przeciwdziałanie praniu pieniędzy z wykorzystaniem walut wirtualnych

Streszczenie: Waluty wirtualne budzą coraz większe zainteresowanie z uwagi na swój innowacyjny charakter. Normy prawa międzynarodowego nakładają na Polskę obowiązek realizacji przepisów przewidujących obrót wskazanym dobrem cyfrowym, jego monitorowania oraz zapobiegania wykorzystaniu do celów przestępnych. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie najistotniejszych z regulacji odnoszących się do przeciwdziałania praniu pieniędzy z wykorzystaniem walut wirtualnych, procedur, mających służyć zapobieganiu wprowadzaniu nielegalnych aktywów do obrotu gospodarczego, a także ocena czy i w jaki sposób zostały one przyjęte do polskiego porządku prawnego. W artykule położono szczególny nacisk na omówienie działalności organizacji międzynarodowej – Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy, która odegrała kluczową rolę w kształtowaniu polityki ukierunkowanej na zwalczanie tego typu przestępstw.

Słowa kluczowe: waluty wirtualne, pranie pieniędzy, finanse, międzynarodowe prawo karne

Wstęp

Rewolucja cyfrowa w sektorze finansowym jest zjawiskiem coraz wyraźniej dostrzegalnym w społeczeństwie. Dynamizuje rozwój współczesnej gospodarki światowej, dla której druga dekada XXI wieku przyniosła szereg przemian opartych na digitalizacji, gospodarce współdzielenia czy ewolucji sieci społecznościowych i Internetu (Mączyńska, 2018, s. 102). Kwestionując modele gospodarcze oparte na sieci powiązań o charakterze wertykalnym, w których kluczową rolę odgrywają podmioty sektora finansów publicznych, przeciwstawia się im modele o sieci powiązań horyzontalnych, cechujących się większą liberalizacją, wzajemnym oddziaływaniem i decentralizacją (Mączyńska, 2018, s. 103). Rozwój monet cyfrowych, do niedawna owianych swoistą aurą tajemniczości jest jednym z najbardziej dostrzegalnych przejawów omawianych przeobra-

zeń. Innowacyjność zagadnienia wciąż rodzi sprzeczności, które szczególnie dostrzegalne są w związku z różnorodnym podejściem prawodawców światowych do tej kwestii. Przykładowo, jeszcze we wrześniu 2021 r., Chiny dołączyły do państw, w których obrót walutami wirtualnymi jest całkowicie zdelegalizowany (*China declares...*, 2021). Z drugiej strony, w tym samym czasie w Salwadorze, jako pierwszym państwie na świecie, przyjęto Bitcoina jako oficjalny środek płatniczy (*Fear and excitement...*, 2021). Globalny tygiel regulacyjny, pomimo prób standaryzacji, nie doczekał się jednolitego unormowania, które urzeczywistniałoby wizję twórców walut wirtualnych. W dużym uproszczeniu, koncepcje regulacyjne można podzielić na: zezwalające na obrót, ograniczające go oraz zabraniające korzystania z walut wirtualnych (Usman, 2017, s. 4). Natura zjawiska może znacznie wymykać się poza granice poznawcze szczególnie dla osób, które w dość ograniczonym stopniu korzystają ze zdobyczy najnowszej techniki. Jak tłumaczy E. Mirecka, „waluty kryptograficzne – inaczej kryptowaluty – można określić jako rozproszony system księgowy, w którym przechowywane są informacje o stanie posiadania w umownych jednostkach” (Mirecka, 2018, s. 283). Idea bezpośredniego transferu aktywów między podmiotami za pośrednictwem sieci peer-to-peer¹, a zatem bez nadrzędnego podmiotu kontrolującego, została opisana przez użytkownika o pseudonimie Satoshi Nakamoto². Wśród korzyści, jakie się wymienia w związku z nową formą płatności, jest „(rzekomy) brak presji inflacyjnej (typowej dla fiducyjnych jednostek pieniężnych, emitowanych przez współczesne banki centralne), wygoda i szybkość obsługi czy przejrzystość i bezpieczeństwo transakcji tymi jednostkami” (Marszałek, 2019, s. 107).

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie, jaki wpływ miało rozpowszechnienie się walut wirtualnych na wypracowywanie mechanizmów służących zwalczaniu przestępstwa prania pieniędzy. Tezą przewodnią niniejszego opracowania jest stwierdzenie, że wobec dynamicznej ewolucji zjawiska, konstruowane standardy prawne ulegają nieustannym modyfikacjom. Choć przybliżają one do osiągnięcia społecznego kompromisu, nie mają wyczerpującego charakteru. Przeto zasadne również wydaje się przyjęcie tezy o wertykalnej ewolucji standardów prawnych – przenikających z przestrzeni międzynarodowej do krajowych porządków prawnych – którą zweryfikowano przez pryzmat polskiego dorobku

¹ Peer-to-peer to zdecentralizowany model komunikacyjny, w ramach którego podmioty przesyłające dane mają takie same uprawnienia, bez ustalania hierarchizacji, jak w przypadku modelu klient-serwer (client-server model).

² Więcej: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.

prawnego. Opierając się na wzmiankowanej osi, rozstrzygnięta została kwestia o jednolitym, bądź różnokierunkowym charakterze regulacji. Finałizację rozważań stanowi zagadnienie wystarczalności i adekwatności podejmowanych środków, oraz o ich wpływ na rozwój omawianej technologii. Stosowaną techniką badawczą była metoda dogmatyczna oraz komparatystyczna o charakterze punktowym.

Oprócz orędowników nowej technologii, jej natura (nieograniczone możliwości w przepływie środków, anonimowość, brak jednolitych regulacji prawnych) stwarza okazję do wykorzystania walut wirtualnych do celów przestępczych. Obok oszustw, wyłudzeń czy funkcjonowania jako środek płatniczy w darknecie³, waluty wirtualne mogą być potencjalnie wykorzystywane do prania pieniędzy bądź maskowania finansowania terroryzmu, czy nielegalnych źródeł dochodu.

Obrazując problem, przytoczyć należy Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej, zgodnie z którym w roku 2020 do prokuratur przekazano 320 zawiadomień o popełnieniu przestępstwa prania pieniędzy. „W analizowanym roku nastąpił wzrost liczby ww. zawiadomień w stosunku do roku poprzedniego, wyniósł on ok. 18,1%. Łączna kwota wartości majątkowych, które były przedmiotem podejrzania przestępstwa, wyniosła ok. 15,1 mld zł” (*Sprawozdanie Generalnego Inspektora...*, 2018, s. 42). Zgodnie z danymi podawanymi przez przedsiębiorstwo analityczne CipherTrace, w 2020 r. przedmiotem przestępstw z wykorzystaniem technologii blockchain jest 1,9 miliarda dolarów, zaś z adresów związanych z działalnością przestępczą z wykorzystaniem waluty Bitcoin, przesłano aktywa o wartości 3,5 miliarda dolarów (*Cryptocurrency Crime...*, 2020). Należy podkreślić, że jedynie 3% ogólnych operacji przeprowadzanych z wykorzystaniem waluty Bitcoin jest związanych z popełnieniem przestępstwa (*Bitcoin: Who owns it...*, 2021).

Współpraca międzynarodowa i jej wpływ na powołanie krajowych struktur organizacyjnych

Międzynarodową organizacją, będącą jednocześnie jednym z najważniejszych podmiotów związanych ze ściganiem przestępstw prania pieniędzy

³ Zasoby w sieci Internet, do których dostęp jest utrudniony z racji faktu, że są nieobsługiwane przez standardowe wyszukiwarki internetowe, a ich przeglądanie wymaga odpowiedniego oprogramowania. W głównej mierze są to treści legalne, lecz z uwagi na anonimowość, jest wykorzystywany także do działań przestępczych.

jest Grupa Specjalna ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (Financial Action Task Force, FATF)⁴. To instytucja międzynarodowa powołana do funkcjonowania w celu standaryzacji prawa i usystematyzowania działań organów ścigania, w zakresie przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy, finansowania terroryzmu, rozprzestrzeniania broni masowego rażenia (prolifération) oraz zwalczania innych zagrożeń integracji międzynarodowego systemu finansowego (publikacje FATF, 2021). W związku ze swoją działalnością, FATF opracował i wciąż aktualizuje rekomendacje, których odpowiednia implementacja ma zapewnić zharmonizowany rozwój globalnego systemu gospodarczego.

Skuteczność ścigania ma być zapewniona dzięki kryminalizacji czynu prania pieniędzy oraz możliwie jak najszybszej konfiskacie mienia pochodzącego z przestępstwa, dlatego też zgodnie z założeniem, organom ścigania należy nadać szereg uprawnień pozwalających na kompleksowe działanie w każdym stadium, w jakim nielegalnie uzyskane środki pieniężne są wprowadzane do systemu finansowego. Uprawnienia te mają dotyczyć zarówno identyfikacji środków podlegających konfiskacie, jak i przeciwdziałaniu negatywnym skutkom ekonomicznym, wywoływanym przez wprowadzenie tychże środków do obiegu.

Na gruncie prawodawstwa wspólnotowego, w oparciu o dorobek FATF, wypracowano szereg dyrektyw określanych mianem Anti-Money Laundering Directives. Istotny wpływ wywarła dyrektywa (AMLD4), która stworzyła szereg mechanizmów, mających regulować przestrzeń gospodarczą. Ustanowiła również kategorię podmiotów zobowiązanych, tj. instytucji finansowych, na których spoczywa obowiązek zawiadamiania właściwych organów o podejrzanych transakcjach. AMLD4 posiadała jednak mankamenty – swoim zakresem nie objęła podmiotów działających w ramach walut wirtualnych – co całkowicie wyłączyło rynek wa-

⁴ Organizacja została utworzona w 1989 r. podczas szczytu G7, z siedzibą w Paryżu. Jej celem było badanie trendów prania pieniędzy, monitorowania rozwiązań legislacyjnych, działań organów ścigania i opracowanie najsukuteczniejszych technik ścigania. Obecnie organizacja liczy 39 członków – państw oraz organizacji regionalnych. Ustawodawstwo państw członkowskich jest stale monitorowane pod względem odpowiedniego dopasowywania środków względem indywidualnie występujących w danym kraju czynników. Oprócz wdrażania jednolitej polityki realizującej wydawane rekomendacje, FATF wydaje „szarą listę państw” i „czarą listę państw”, nie realizujących wypracowanych standardów. Należy wskazać, że FATF nie jest wyposażony w uprawnienia do bezpośredniego oddziaływania na jakiekolwiek państwo np. poprzez sankcje, niemniej wskazuje się na ujemne skutki finansowe państw znajdujących się na czarnej liście.

lut wirtualnych spod omawianej regulacji (Houben, Snyers, 2018, s. 62). Zrewidowanie dyrektywy (AMLD5) i dodanie do niej odpowiedniej terminologii uzdrowiło regulację. Mimo to pojawiają się głosy sugerujące, że to nie wystarczyło. Wśród postulatów wskazuje się na konieczność dodania przepisu „przewidującego nałożenie obowiązków na podmioty trudniące się obrotem walutami wirtualnymi w zakresie, w jakim świadczą one usługi związane z wymianą pomiędzy walutami wirtualnymi a fiducyjnymi, tudzież na podmioty będący dostawcami kont walut wirtualnych” (Golonka, 2020, s. 166).

Zgodnie z preambułą dyrektywy AMLD4, skuteczne ściganie przestępstw prania pieniędzy i finansowania terroryzmu ma być zagwarantowane dzięki operacyjnie autonomicznym i niezależnym jednostkom analityki finansowej (Financial Intelligence Unit, FIU) (Directive (EU) 2015/849). Ich odrębność względem organów ścigania i instytucji finansowych wydaje się mieć oczywisty charakter, jeśli uwzględnić cel ich powołania – zarówno na poziomie kształtowania polityki, jak i podejmowania działań bezpośrednich w ramach czynności operacyjnych. Po pierwsze, zadaniem FIU jest gromadzenie i analizowanie raportów o budzących podejrzenia transakcjach oraz innych informacji, które mogłyby się wydawać istotne z punktu widzenia ścigania przestępstw prania pieniędzy i finansowaniem terroryzmu (The FATF Recommendations, 2021). Zadanie to jest realizowane dzięki współpracy z instytucjami finansowymi, które w razie podejrzeń co do operacji finansowych mają obowiązek niezwłocznego ich zgłaszania właśnie do FIU (The FATF Recommendations, 2021). Po drugie, FIU działające w poszczególnych państwach członkowskich, wymieniają się wzajemnie informacjami na zasadach określonych w aktach wewnętrznych państw (a zatem bez konieczności zawierania dodatkowych porozumień międzynarodowych) (*Krajowa ocena ryzyka...*, 2019, s. 66), prowadząc skoordynowane działania. Nietrudno zauważyć, że organy te nie mają uprawnień charakterystycznych dla podmiotów ścigających, a zakres ich działalności jest na tyle szeroki, że wyodrębnienie ich spośród istniejących już jednostek wydaje się w pełni uzasadnione. Jednostką analityki finansowej działającą w Polsce jest Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF) podlegający Ministrowi Finansów. „W realizacji swoich zadań ustawowych GIIF jest wspomagany przez Departament Informacji Finansowej Ministerstwa Finansów, który wykonuje zadania polskiej jednostki analityki finansowej (PJAF)” (*Przeciwdziałanie praniu pieniędzy...*, 2019).

Identyfikacja zagrożeń oraz wdrażanie działań zapobiegawczych

Rozwój walut wirtualnych należy powiązać z formą finansowania, która zyskuje coraz większą popularność, określaną jako „zdecentralizowane finanse” (Decentralized Finance, DeFi). W przeciwieństwie do finansów scentralizowanych, opierających się na instytucjach finansowych takich jak banki, domy maklerskie czy giełdy, DeFi wykorzystuje rozproszoną bazę danych. Definiując jej cele przez pryzmat założeń twórców, Komisja Nadzoru Finansowego (KNF), określa je jako „dostarczanie usług finansowych osobom fizycznym wykluczonym, które z różnych powodów nie mogą korzystać z usług tradycyjnego rynku finansowego” (*Ostrzeżenie Urzędu KNF...*, 2021). Transgraniczna natura walut wirtualnych zmusza do stworzenia adekwatnych regulacji międzynarodowych, które w następnej kolejności powinny być odpowiednio przyjmowane na grunt krajowy.

Rozdział 4 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) umocowuje organy Wspólnoty do współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości oraz polityki ścigania w sprawach karnych. Art. 83 TFUE określa kompetencje Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie ustanawiania norm w związku ze ściganiem przestępczości transgranicznej, do której zalicza również pranie pieniędzy⁵.

Z uwagi na zdecentralizowany charakter walut wirtualnych i brak pośrednika centralnego, początkowo podmioty oferujące usługi związane z ich obrotem znajdowały się poza zasięgiem regulacji prawnych, bo przecież nie mają one cech pośrednika centralnego. W konsekwencji, transakcji z wykorzystaniem walut wirtualnych nie można było objąć jakkolwiek kontrolą.

W zakresie regulacji unijnych, sporą rolę związaną z identyfikacją zagrożenia związanego z wykorzystaniem walut wirtualnych do celów przestępczych odegrał Europejski Bank Centralny, który w 2014 r. na zlecenie Komisji Europejskiej, opublikował raport wskazując najistot-

⁵ Redakcja przepisu brzmi następująco: „Parlament Europejski i Rada, stanowiąc w drodze dyrektyw zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, mogą ustanowić normy minimalne odnoszące się do określania przestępstw oraz kar w dziedzinach szczególnie poważnej przestępczości o wymiarze transgranicznym, wynikające z rodzaju lub skutków tych przestępstw lub ze szczególnej potrzeby wspólnego ich zwalczania.

Powyższe dziedziny przestępczości są następujące: terroryzm, handel ludźmi oraz seksualne wykorzystywanie kobiet i dzieci, nielegalny handel narkotykami, nielegalny handel bronią, pranie pieniędzy, korupcja, fałszowanie środków płatniczych, przestępczość komputerowa i przestępczość zorganizowana”.

niejsze, z ekonomicznego punktu widzenia obszary, wymagające regulacji (Houben, Snyers, 2018, s. 63). Wśród zadań koniecznych wskazał m.in.: powołanie do życia organu nadzorującego przepływ wirtualnych aktywów, utworzenie regulacji oddziałujących na podmioty działające w ramach walut wirtualnych, oddzielenie opartych na nich systemów walutowych od konwencjonalnych systemów płatniczych (Houben, Snyers, 2018, s. 63). Raport ten stał się punktem wyjścia dla dalszych działań organów prawodawczych UE, które stworzyły własne opracowania takie jak „Supernational Risk Assessment” czy „Impact Assessment”.

Kolejnym krokiem w stronę uregulowania działalności w omawianym zakresie był opublikowany FATF raport „czerwonych flag”, określający wskaźniki podwyższonego ryzyka prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu z wykorzystaniem walut wirtualnych. Jego założeniem było wykrycie nietypowych transakcji lub ich schematów, zachowań podmiotów je przeprowadzających bądź ustanawiających depozyty, czy wykorzystywania przez przestępców luk prawnych, związanych z niewłaściwą bądź niepełną implementacją norm prawa międzynarodowego. Objęte wysokim ryzykiem jest przykładowo: używanie wielu rodzajów walut wirtualnych i wielu kont bez biznesowego uzasadnienia, dokonywanie regularnych transferów (np. każdego dnia, tygodnia) przy użyciu tego samego adresu, wymiana walut wirtualnych na gotówkę przy prawdopodobnej stracie, czy wymiana dużej ilości jednego rodzaju walut wirtualnych na inny bez logicznego uzasadnienia (*Notatka w sprawie czerwonych flag...*, 2021).

Z kolei KNF w zdecentralizowanych finansach wciąż upatruje zagrożeń, zwracając uwagę na nieobjęcie ich ramami prawnymi, czy nadzorem właściwych organów, wskazując na „potencjalne ryzyko obejścia przepisów wprowadzających ograniczenia dla funkcjonowania rynku finansowego (m.in. blokady czy zajęcia środków na rachunku, finansowanie przestępczości) (*Ostrzeżenie Urzędu KNF*, 2021, s. 10).

W Krajowej Ocenie Ryzyka Prania Pieniędzy oraz Finansowania Terroryzmu⁶, publikowanej przez GIIF, mowa o zagrożeniach związanych z pozyskiwaniem finansowania projektów przez inwestorów w ramach tzw. wstępnej oferty coin-ów (Initial Coin Offerings, ICO)⁷. Zagrożenie

⁶ Krajowa Ocena Ryzyka to jedno z zadań własnych GIIF-u, realizowane zgodnie z art. 12 § 1 pkt 6 ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu.

⁷ ICO jest systemem podobnym do klasycznego crowdfundingu, lecz opierając się na zdecentralizowanej bazie danych, pozwala na bezpośredni transfer gotówki

ma dotyczyć cech charakterystycznych ICO, jakimi są: brak przejrzystości w zakresie wykorzystania gromadzonych funduszy; transgraniczność realizowanych transakcji (gromadzenie wartości majątkowych od podmiotów z różnych stron świata); łatwość wykorzystania „słupów”, czy fikcyjnych danych osobowych do legalizowania wartości majątkowych pochodzących z przestępstwa inwestowanych w rzeczywiste lub specjalnie w tym celu wymyślone projekty (*Krajowa ocena ryzyka...*, 2019, s. 135).

Deanonimizacja transakcji finansowych

Coraz większa popularność walut wirtualnych sprawia, że ich rynek wciąż podlega nieustannym modyfikacjom. Internacjonalizacja rynków finansowych oparta o rozwój technologiczny umożliwia łatwiejszy przepływ informacji stanowi przeciwwagę dla scentralizowanych modeli ekonomicznych. Jak zauważa P. Marszałek, do omawianych zjawisk zaliczyć można „renesans teorii nawiązujących do tzw. wolnej bankowości, rozkwit heterodoksyjnych teorii pieniężnych (w tym zwłaszcza tzw. Modern Monetary Theory) oraz próby ulepszenia przyjętego w ramach ekonomicznego mainstreamu tzw. nowego konsensusu w zakresie polityki pieniężnej” (Marszałek, 2019, s. 106). Dostrzegając innowacyjność najnowszych koncepcji, należy zwrócić uwagę na kwestię, która wydaje się dzielić prawodawców i użytkowników walut wirtualnych.

Anonimowość, a właściwie pseudoanonimizacja zdecentralizowanej sieci oznacza, że pomimo faktu przypisania niektórych adresów do określonych komputerów lub możliwości identyfikowania ich przez określone organy, klucz który jest powiązany z użytkownikiem pozwala na nieujawnienie jego rzeczywistej tożsamości (Flechter, Larkin, Corbet, 2020, s. 2). Innymi słowy, jawność określonej sekwencji znaków w sieci nie pozwala na zindywidualizowanie danego adresu.

Z drugiej strony zwraca się uwagę na wykorzystanie tej innowacji w celach przestępczych. Europejscy legislatorzy zwracali uwagę, że niemożliwe jest objęcie rejestrem wszystkich transakcji z użyciem walut wirtualnych (Directive (EU) 2018/843). Niewątpliwie jednak brak możliwości monitorowania tych transakcji, hipotetycznie stwarza szerokie pole

w zamian za emitowane przez pozyskujących fundusze tokeny, bez konieczności angażowania pośrednika finansowego (Ostern, Riedel, 2021).

działania organizacjom przestępczym chcącym w ten sposób uzyskać dostęp do gotówki. Naświetlając to zagadnienie, warto wspomnieć o działalności Ali Shukri Amina, który publikował za pośrednictwem Twittera instrukcje jak użyć Bitcoina do zamaskowania dostarczania środków finansowych tzw. Państwu Islamskiemu (Houben, Snyers, 2018, s. 53).

Odpowiedzią FATF pozwalającą w pewnym zakresie przeciwdziałać zjawisku pseudoanonimowości ma być Rekomendacja opatrzona numerem 11, w ramach której instytucje finansowe zachowują wyciąg transakcji na 5 lat wstecz od dokonania. Dotyczy to zarówno transakcji krajowych, jak i międzynarodowych, tak aby zagwarantować możliwie najszybszy przepływ informacji między właściwymi organami (The FATF Recommendations, 2021). Znosząc bariery głównie o charakterze prawnym, dostarcza się narzędzia wymiany informacji nie tylko między organami państwowymi, ale także między bankami i innymi podmiotami prywatnymi. Koncepcja współpracy w zakresie ścigania działalności przestępczej z wykorzystaniem walut wirtualnych wymaga odpowiedniego wdrożenia technologicznego. Jedną z inicjatyw Unii Europejskiej w tym kierunku był Project Titanium. Celem projektu był monitoring trendów walut wirtualnych i rynku darknet, analiza transakcji z ich wykorzystaniem między różnymi księgami rachunkowymi oraz tworzenie możliwych do wykorzystania w sądzie dowodów na podstawie powtarzalnych i zgodnych z prawem procedur analitycznych (*TITANIUM: Tools for the Investigation...*, 2020). Opierając się na nowatorskich technikach i narzędziach kryminalistycznych, przestępstwa finansowe mają być łatwiej wykrywalne i ścigane (Houben, Snyers, 2018, s. 54).

Ujawnianiu danych podmiotów zanonimizowanych służy także opracowana przez FATF procedura „poznaj swojego klienta” (Know Your Customer, KYC), wynikająca z zasady risk-based approach. Zasada ta ma na celu zidentyfikowanie potencjalnego ryzyka prania pieniędzy odpowiednio opracowując strategię jego zmniejszania (*Risk Based Approach*, 2016). Zasadę należy pojmować w odniesieniu do konkretnego obszaru, w ramach którego zostaje ona wdrożona (zarówno w odniesieniu do państw, w których ryzyko popełniania tego typu przestępstw jest wyższe, jak i gałęzi gospodarki narażonych na taki proceder). Procedura KYC opiera się na podstawowych założeniach. Po pierwsze – jest to identyfikacja klienta i weryfikacja jego tożsamości na podstawie wiarygodnych i niezależnych dokumentów, danych bądź informacji. Po drugie – identyfikacja beneficjenta rzeczywistego i podejmowanie racjonalnych środków zmierzających do weryfikacji jego tożsamości tak, aby instytucja

finansowa była przekonana, że wie kim jest ów beneficjent rzeczywisty. W przypadku podmiotów prawnych powinno to dotyczyć także rozumienia przez nie struktury własności i kontroli klienta. Po trzecie – jest to rozumienie i uzyskiwanie informacji na temat celu i zamierzonego charakteru stosunków gospodarczych. Po czwarte – prowadzenie ich bieżącego monitorowania włącznie z badaniem transakcji w trakcie trwania tychże stosunków celem zapewnienia, by prowadzone transakcje były zgodne z wiedzą instytucji finansowej na temat klienta, profilu działalności oraz ryzyka, w tym, w razie konieczności, źródeł pochodzenia środków (The FATF Recommendations, 2021). Reguły te zostały przeniesione do prawa wspólnotowego i znalazły swoje odzwierciedlenie w prawie polskim.

Koncepcją, której należałoby poświęcić najwięcej uwagi jest licencjonowanie pośredników transferujących pieniądze i usługi (Money or value transfer services, MVTs). Zgodnie z 14 rekomendacją FATF, pośrednicy powinni być licencjonowani bądź rejestrowani celem monitorowania ich działalności i realizacji innych środków wskazanych w rekomendacjach (The FATF Recommendations, 2021). Wytyczna została implementowana w 5 nowelizacji AMLD. Wskazywane powyżej brak objęcia regulacją AMLD4 podmiotów świadczących usługi wymiany między walutami wirtualnymi a fiducyjnymi oraz dostawców kont wirtualnych, umożliwiała dokonywanie transferów środków pieniężnych przez grupy terrorystyczne, skutecznie ukrywając pochodzenie tych transferów (Directive (EU) 2018/843). Wobec tego, wprowadzono zmianę w art. 47 ust. 1 dyrektywy, która w obecnym kształcie stanowi że państwa członkowskie zapewniają, aby podmioty świadczące usługi wymiany walut pomiędzy walutami wirtualnymi a fiducyjnymi i dostawcy kont waluty wirtualnej podlegali obowiązkowi rejestracji, aby kantory wymiany walut i biura realizujące czeki oraz podmioty świadczące usługi na rzecz trustów lub spółek podlegały obowiązkowi uzyskania zezwolenia lub rejestracji, a podmioty działające w zakresie gier hazardowych były regulowane (Directive (EU) 2018/843). Efekt prac międzynarodowych dotarł również na grunt polskiego prawodawstwa. Za sprawą zmiany ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, dodano m.in. Rozdział 11a (Dz. U. 2021.1132). Art. 129m stanowi że działalność gospodarcza obejmująca świadczenie usług, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 12, zwana dalej „działalnością w zakresie walut wirtualnych”, jest działalnością regulowaną w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców i może być wykonywana po uzyskaniu wpisu do rejestru działalności w zakresie walut wirtualnych (t.j. Dz. U.

2021, poz. 1132 z późn. zm.). Co więcej, art. 129n i art. 129o konstytuują warunki jakie musi spełnić podmiot wykonujący działalność w zakresie walut wirtualnych. Za niewywiązanie się z obowiązku rejestracji, ustawodawca, poprzez dodanie art. 153b, przewidział karę pieniężną do 100 000 zł.

Mimo powyższych regulacji, jeszcze w 2020 roku FATF zwracał uwagę, że obowiązujące normy prawne nie gwarantują pełnego objęcia swym zasięgiem transferów wirtualnych aktywów. Chodzi tutaj bowiem, o te transakcje typu peer-to-peer, które odbywają się bez zaangażowania instytucji finansowych czy też dostawców usług walut wirtualnych (Virtual Asset Service Provision, VASP)⁸. Wskazuje się, że brak ujęcia tego typu transakcji „był celowy, ponieważ zmienione standardy FATF skupiają się na nałożeniu obowiązków w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu na pośredników między osobami fizycznymi a systemem finansowym” (FATF, *12 month Review...*, 2020, s. 14). Zwracając uwagę na wypracowanie już narzędzi zmniejszających ryzyko wykorzystania anonimowych transakcji do celów przestępczych⁹, postuluje się kontynuowanie prac w tym zakresie i objęcie jakkolwiek kontrolą transferów mających miejsce za pośrednictwem niehostowanych portfeli (The FATF Recommendations, 2021).

Wnioski

Wobec działań wdrażanych na szczeblu lokalnym, bazujących na regulacjach międzynarodowych, zarysowuje się koncept oparty na instytucjach i organach, których oddziaływanie ma transgraniczny charakter. Mimo wszystko mogą one jednak budzić kontrowersje, wynikające z nieufności ustawodawców do regulowanej materii. Faktem jest, że „polityka unijna oraz krajowa idzie w kierunku jednolitego i spójnego systemu wykrywa-

⁸ Mianem VASP określa się podmioty, które prowadzą operacje związane z: 1) wymianą między walutami wirtualnymi a fiducjarnymi; 2) wymianą między walutami wirtualnymi; 3) transferem wirtualnych aktywów; 4) przechowywaniem i/lub administrowaniem aktywami oraz instrumentami umożliwiającymi kontrolę nad walutami wirtualnymi; 5) świadczą usługi finansowe związane z obrotem walutami wirtualnymi (*FATF glossary*, 2022).

⁹ Wśród takich narzędzi wymienia się m.in. zakaz lub odmowę licencjonowania platform zezwalających na niehostowane transfery portfela, wprowadzanie limitów transakcyjnych lub ilościowych, czy nakaz transferowania aktywów wyłącznie z wykorzystaniem VASP-ów lub instytucji finansowych.

nia i zwalczania przestępstw z wykorzystaniem środków o charakterze przestępczym lub służących finansowaniu działalności terrorystycznej” (Kaczała, 2021, s. 30). Stąd też łatwo dostrzec podobieństwa środków podejmowanych przez poszczególne państwa, zmierzających ku zwiększeniu efektywności ścigania.

Zapewnienie cyberbezpieczeństwa i ochrony danych osobowych wobec tworzenia niezależnych łańcuchów danych stanowi wyzwanie dla prawodawców. Postęp technologiczny nie powinien być hamowany przez prawodawstwo, które może nie nadążać za jego regulacją. Wprowadzanie rozwiązań prawnych zawsze powinno mieć proporcjonalny charakter tak, aby były one nakierowane na przeciwdziałanie zachowaniom niedozwolonym, jednocześnie nie dusząc innowacji tuż po ich powstaniu (Houben, Snyers, 2018, s. 56).

Waluty wirtualne, będące zjawiskiem nowym, wciąż przejawiającym tendencję rozwojową, powodują, że obowiązujące regulacje będą ulegały nieustannym modyfikacjom. Wobec ich wielu niedoskonałości, zdecydowanie należy odrzucić statyczną koncepcję wykładni prawa. Organy władzy publicznej z pewnością będą modyfikowały swoje stanowisko wraz z rozpowszechnianiem się technologii i jej przenikaniem do codzienności. Natomiast podstawy aksjologiczne dotyczące ścigania przestępstw z ich wykorzystaniem pozostaną niezmiennie. Należy podzielić pogląd, że dopiero „pełne rozpoznanie tego zjawiska pozwoli wyznaczyć ramy prawne jego funkcjonowania i czerpać z tego korzyści poprzez system podatkowy, lecz także ograniczy jego wykorzystanie w szeroko rozumianej działalności przestępczej, zarówno w procesach legalizacji środków finansowych, czyli prania pieniędzy, jak i np. w procesach finansowania terroryzmu” (Mirecka, 2018, s. 285).

Bibliografia

- Bitcoin: Who owns it, who mines it, who's breaking the law* (2021), <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/bitcoin-who-owns-it-who-mines-it-whos-breaking-law>, 27.01.2022.
- China declares all crypto-currency transactions illegal* (2021), <https://www.bbc.com/news/technology-58678907>, 27.01.2022.
- Cryptocurrency Crime and Anti-Money Laundering Report* (2021).
- Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU)

- No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC.
- Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU.
- FATF (2012–2021), *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing Terrorism & Proliferation*, FATF, Paris, France, www.fatf-gafi.org/recommendations.html.
- FATF (2020), *12-month Review Virtual Assets and VASPs*, FATF, Paris, France, www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/12-month-review-virtual-assets-vasps.html.
- FATF glossary u-z*, (2022), <https://www.fatf-gafi.org/glossary/u-z/>, 27.01.2022.
- Fear and excitement in El Salvador as Bitcoin becomes legal tender* (2021), <https://www.bbc.com/news/technology-58473260>, 27.01.2022.
- Fletcher E., Larkin C. J., Corbet S. (2020), *Cryptocurrency Regulation: Countering Money Laundering and Terrorist Financing* (October 3), available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3704279> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3704279>.
- Golonka A. (2020), *Zakres Podmiotowy ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy w świetle znowelizowanych przepisów*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 5, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/21461>.
- Houben R., Snyers A., *Cryptocurrencies and blockchain. Legal context and implications for financial crime, money laundering and tax evasion*, <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/150761/TAX3%20Study%20on%20cryptocurrencies%20and%20blockchain.pdf>.
- <https://ciphertrace.com/2020-year-end-cryptocurrency-crime-and-anti-money-laundering-report/>, 27.01.2022.
- Kaczała B. (2021), *Przepisy antykorupcyjne. Zmiana przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy*, „Biuletyn Euro Info”, nr 6, https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Biuletyn_2021_6.pdf.
- Krajowa ocena ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu*, <https://www.gov.pl/attachment/717264b0-2867-4e41-98da-2e64c158ac8>.
- Mączyńska E., *Państwo i rynek w warunkach rewolucji cyfrowej i przesilenia cywilizacyjnego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, (161), s. 99–109, <https://doi.org/10.33119/SIP.2018.161.7>.
- Marszałek P. (2019), *Kryptowaluty – pojęcie, cechy, kontrowersje*, „Studia BAS” 1, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/16875>.
- Mirecka E. (2018), *Kryptowaluty a problematyka stabilności finansowej i gospodarczej*, FRFU, nr 2, <https://wnus.edu.pl/frfu/pl/issue/870/article/12775/>.
- Notatka w sprawie czerwonych flag dotyczących aktywów wirtualnych*, <https://www.gov.pl/web/finanse/publikacje-fatf>.

- Ostern N. K., Riedel J. (2021), *Know-Your-Customer (KYC) Requirements for Initial Coin Offerings*, *Bus Inf Syst Eng* 63, s. 551–567, <https://doi.org/10.1007/s12599-020-00677-6>.
- Ostrzeżenie Urzędu KNF o ryzykach związanych z nabywaniem oraz obrotem kryptowalutami (w tym walutami wirtualnymi oraz kryptowalutami)*, https://www.knf.gov.pl/komunikacja/komunikaty?articleId=72242&p_id=18.
- Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu* (2019), <https://www.gov.pl/web/finanse/przeciwdzialanie-praniu-pieniedzy-i-finansowaniu-terroryzmu>, 27.01.2022.
- Publikacje FATF* (2021), <https://www.gov.pl/web/finanse/publikacje-fatf>, 27.01.2022.
- Risk Based Approach* (2016), <https://fiubelize.org/risk-based-approach/>, 27.01.2022.
- Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2020 roku*, marzec 2021, <https://www.gov.pl/attachment/2fc81f8e-1c28-4f5f-922d-28def5a73e69>.
- The FATF Recommendations (2021), <https://www.fatf-gafi.org/publications/mutualevaluations/documents/fatf-methodology.html>, 10.12.2022.
- TITANIUM: Tools for the Investigation of Transactions in Underground Markets* (2020), <https://titanium-project.eu/>, 27.01.2022.
- Traktat Ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą, Dz. U. 2004, Nr 90, poz. 864/2 z późn. zm.
- Usman C. (2017), *Assessing the Differences in Bitcoin & Other Cryptocurrency Legality Across National Jurisdictions* (September 20), <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3042248>.
- Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, t.j. Dz. U. 2021, poz. 1132 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz. U. 2021, poz. 2345 z późn. zm.

Anti-money laundering with virtual currencies

Summary

Virtual currencies are becoming more and more popular due to their innovative nature. The norms of international law impose on Poland the obligation to implement the provisions providing for the trade-in virtual currencies, its monitoring, and prevention of use for criminal purposes. The purpose of this article is to indicate the most important regulations relating to counteracting money laundering with the use of virtual currencies, procedures aimed at preventing the introduction of illegal assets into business transactions, as well as assessing whether and how they have been adopted into the Polish legal order. The article places particular emphasis on discussing the activities

of an international organization – the Financial Action Task Force, which played a key role in shaping policies aimed at combating this type of crime.

Key words: criminal policy, virtual currency, money laundering, criminal law, international cooperation in criminal matters

Informacja o autorze

Jacek Szkudlarek [jacek.szkudlarek@int.pl] – absolwent studiów I stopnia na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, student V roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji UAM w Poznaniu. Pasjonat prawa karnego, rodzinnego i opiekuńczego, a także procedury karnej i cywilnej. Zainteresowania badawcze koncentruje wokół międzynarodowych norm karnych i ustrojowych, ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa europejskiego.

